

Zdeněk Nejedlý

10. 2. 1878 Litomyšl – 9. 3. 1962 Praha

Český historik, muzikolog a politik.

Narodil se v rodině učitele a hudebníka, který byl přítelem Aloise Jiráska. Tyto dvě skutečnosti jako by předznamenaly celý jeho život. Po maturitě na místním gymnáziu absolvoval studium historie na FF UK. Jedním z jeho učitelů na univerzitě byl T. G. Masaryk. Po ukončení studia pokračoval ve vědecké práci na Karlově univerzitě, kde se postupně stal docentem (1905), mimořádným profesorem (1909) a konečně řádným profesorem (1919) hudební vědy. V jeho raných odborných pracích se projevuje snaha o maximální množství zpracovaného materiálu a současně z nich na čtenáře „dýchá“ duch vlastenectví. Důležitým mezníkem Nejedlého života byla Velká říjnová socialistická revoluce v Rusku. Před tím se o politiku jako takovou příliš nezajímal, ale brzy ji začal nenápadně vpravovat do svých děl. Nedá se přímo tvrdit, že by byl komunistou v pravém smyslu slova, ale rozhodně s mnohými idejemi sympatizoval, podobně jako velká část inteligence té doby. Po počátečním období zájmu o dějiny husitského hnutí a historii rodného kraje následují ve dvacátých a třicátých letech 20. století rozsáhlé životopisné monografie Smetany, Masaryka a Lenina. Zde však Nejedlý značně přecenil své síly, protože se rozhodl pro tak široký záběr jednotlivých děl, že nebylo možné, aby je byl schopen sám dokončit. Ostatně právě jeho nestálost udržet se u jedné látky způsobila, že se na něj pozdější generace dívaly poněkud posměšně.

Nejedlý byl dozajista jedním z velikánů české historiografie, ale bohužel byl současně velmi omezený ve svých možnostech. Sám chtěl zpracovávat všechny materiály a sám chtěl bádát v tolika oblastech historie, že vlastně nevědomky výzkum brzdil. Silně na něj zapůsobil rovněž moskevský exil v období 2. světové války a v tomto období i počínající úpadek sil. Je velkou škodou, že si sám nebyl vědom svých zmenšujících se schopností, protože kdyby se obklopil týmem historiků, tak by nám dozajista většina jeho děl nezůstala jako pouhá torza.

I přesto přese všechno je jeho bibliografie fascinující nejen svou kvantitou, ale hlavně širokým záběrem napříč dlouhými staletími. Ano, směřoval svůj zájem k vlasteneckým cílům, ale to mu stěží můžeme dávat za zlé. Jako u každého člověka, tak i u Nejedlého najdeme práce kontroverzní, ba přímo z pohledu historické vědy škodlivé (např. stačí uvést jeho názor, že Staré pověsti české bychom měli brát jako historický pramen), na druhé straně svou tvůrčí silou se do posledních chvil snažil být ku prospěchu českého národa. V této snaze často

klopýtal, často se mýlil, ale nikdy tak nečinil se zlým úmyslem. Kdyby nic jiného, tak nebýt jeho, nikdy by nevyšlo kompletní dílo Aloise Jiráska v jedné edici.

Zdeněk Nejedlý byl dozajista komplikovanou a kontroverzní osobností, jak to u velkých duchů své doby bývá. Vypracoval se ve velkého znalce českých dějin, byl adorován a ctěn jako živoucí symbol vlastenectví, aby se nakonec dlouho po své smrti stal terčem vtipů, odmítání a negace celého díla.

Bibliografie:

Z díla: Mládí mistra Jana z Rokycan, 1899; Zdenko Fibich, 1901; Katechismus estetiky, 1902; Dějiny české hudby, 1903; Poměr zpěvu husitského k hudbě předhusitské, 1904; Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách, 1904; Počátky husitského zpěvu, 1907; Otakar Hostinský, 1907; J. B. Foerster, 1910; Alois Jirásek a jeho Litomyšl, 1911; Dějiny husitského zpěvu za válek husitských, 1913; Spor o smysl českých dějin, 1914; Richard Wagner, 1916; Mistr Jan Hus a jeho pravda, 1919; Ernest Denis, 1921; Otakara Hostinského Estetika, 1921; František Palacký, 1921; Vítězslav Novák, 1921; Spisy menší Z. N., 1921–22; Božena Němcová a Ratibořické údolí, 1922; Bedřich Smetana, 1924–33; Nietzscheova tragédie, 1926; Všeobecné dějiny hudby, 1916–30; T. G. Masaryk I–IV, 1930–37; Otakar Ostrčil, 1935; Hus a naše doba, 1936; F. X. Šalda, 1937; Lenin, 1937–38; Moskevské stati v Československých listech 1943–45, 1946; Komunisté – dědici velikých tradic českého národa, 1946; Boje o nové Rusko, 1948; Dějiny Sovětského svazu, 1948; Sebrané spisy 1–51, 1948–56 (nevydán sv. 18 a 32–34); Čtyři studie o Aloisu Jiráskovi, 1949; Dějiny národa českého I, 1949–55; Masaryk ve vývoji české společnosti a státu, 1950; Nedělní epištoly, 1954–56; Kniha o kultuře, 1955. Čas. přisp.: Slovo o české filosofii, Var 1950, reed. FČ 1978.

Bibliografie díla Z. N., 1959; Bibliografický přehled samostatných publikací Z. N., 1972; Z. N. 1962–1978 (Výběrová bibliografie), 1978; Bibliografie Z. N., 1980. H. Doležil: Spisy Z. N. o zpěvu husitském, 1917; M. Matoušek: Z. N., 1928, rozšíř. 1938, fr. 1953; Sborník prací k padesátinám Z. N. 1878–1928, 1929; O Z. N. (Stati a projevy k 60. narozeninám), 1938; V. Pekárek: Z. N., 1948; O Z. N. (Stati a projevy k 70. narozeninám, se studií L. Svobody Z. N. jako filosof), 1948; J. Jiránek: Z. N. učitel mladé generace, 1952; SPFFBU 1953; Z. Nejedlému ČSAV (se studií L. Svobody Z. N. a dějiny české filosofie), 1953; A. Sychra: Estetika Z. N., 1957; Z. N. dnešku, 1957; Pocta Z. N., UP 1959; J. Kojzar: Pedagogické dílo

Z. N., 1964; Na paměť Z. N., 1966; F. Červinka: Z. N., 1969; J. Dvořák: Z. N. a nová česká literatura, 1969; J. Popelová: Z. N. a pojetí české kultury, 1972; Z. N. Doba – život – dílo, 1975, přeprac. 1978; Tvůrčí odkaz Z. N. (např. se studii M. Kopeckého Z. N. a česká literatura od konce husitství do Bílé hory, D. Jeřábka Z. N. a česká literatura), 1978; M. Blahynka: Novinář Z. N., 1979; Z. N. (Velké osobnosti FF UK), 1980; V. Král: Z. N. a Gollova škola, 1981; M. Ransdorf: Z. N., 1988. Čas. přísp.: F. Krejčí: Fakty, faktíky, faktičky, ČM 1928; F. X. Šalda: Největší zážitek tvůrcův jest – jeho dílo, Šaldův zápisník 1928–29; F. X. Šalda: Masaryk v pojetí Z. N., Šaldův zápisník 1932–33; J. Hrabák: Poučení z díla Z. N. o starší domácí tradici, Slovo a slovesnost 1953; K. Krejčí: Z. N. a slovanské literatury, Slavia 1953; F. Vodička: K vývoji Z. N., historika české literatury, Slavia 1953; J. Popelová: Z. N. – mistr dialektické metody, FČ 1953; M. Machovec: Z. N., FČ 1958; J. L. Fischer: Z doby Varu, Václavkova Olomouc 1963; M. Matoušek: Mládí kolem Varu Z. N., DaS 1966; P. Čornej: Počátky vědecké práce Z. N. a její teoretická východiska, Zprávy AUK 1984; V. Hradská: Filosofické aspekty vztahu Z. N. k českému divadlu, Tvorba 1984; P. Čornej: Vztah Z. N. ke kulturním tradicím 19. století, in Povědomí tradice v novodobé české kultuře, 1988; L. Hanzal: Z. N. bez legend, Od trstenické stezky 1992; P. Čornej: Podivná cesta „vzhůru“. Portrét Z. N., LN 1993; K. Bauer: Několik poznámek literárněhistorických aneb Z. N. hlas rozumu, Tvar 1995.

Zdroje:

<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/nejed.html>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zdeněk_Nejedlý

Recenze

Zdeněk Nejedlý – Dějiny husitského zpěvu, díl 4., Táboři

Po přečtení této knihy napadne většinu čtenářů několik otázek. Proč si vlastně autor vybral právě takové téma? O Zdeňku Nejedlém je známo, že byl velkým vlastencem a obdivovatelem husitského hnutí. Rozsáhlé mnohosvazkové dílo o dějinách husitského zpěvu psal v době, kdy se nacházel na vrcholu svých tvůrčích sil. Dokázal tehdy ještě rozlišit skutečnost od spásné myšlenky. Možná právě proto zvolil toto téma. O husitech je všeobecně známo (a sám autor to často kriticky zdůrazňuje), že většinou vše, co se nějak týkalo umění,

ničili, pálili a bořili. Zpěv je pravděpodobně jediná umělecká oblast, kde přišli s něčím novým. Zdeněk Nejedlý ve své snaze vykreslit husity v lepším světle musel zákonitě sáhnout po takové látce, která by ukázala husity v co možná nejlepším světle. Další otázka přijde na přetřes v souvislosti s některými závěry autora. Logickými postupy se vžil do tehdejší lidské mentality a to, co my považujeme za barbarství, naopak vykládá za jistou formu vyššího umění. Přiznejme si, že za určitých okolností bychom byli ochotni takové závěry akceptovat, ale přesto se jistě shodneme, že by větším přínosem pro českou společnost bylo, kdyby husité byli „méně umělečtí“ a tím nám do dnešních dnů zachovali více historických artefaktů.

Čím více se noříme do textu, tím více v husitech vidíme náboženské fanatiky v nejhorším smyslu slova. Rozsáhlý úvod ve kterém Nejedlý popisuje celou řadu příkladů ničení uměleckých děl námi otrásá a jen těžko můžeme přijmout argumenty typu: „ničení se dopouštěla i druhá strana“. To má být argument? Jako bych tvrdil, že korupce je v pořádku, když se všichni nechají zkorumpovat. Nebo další názor: „husité měli vysoký smysl pro umění, a proto umění ničili“. Autor se nás snaží přesvědčit, že husité pálili obrazy, knihy, sochy, ničili varhany atd. pouze z důvodů přísně náboženských, a kdyby neměli smysl pro umění, tak nebudou v těchto věcech vidět symboly modloslužebnictví a falešného uctívání. Při veškeré úctě k autorovi, když po nástupu Adolfa Hitlera k moci studenti vysokých škol na hranicích pálili knihy závadných autorů, tak to snad taky byli lidé umělečtí (na obranu autora, v té době samozřejmě nemohl vědět o nacismu)? Další argument pak přímo nutí zapochybovat o nezaujatosti autora, když tvrdí, že ničení knih a jejich používání na předměty denní potřeby nám naopak do dnešních dnů zachovalo mnoho cenného materiálu, který by jinak byl ztracen. Autor ve své snaze najít cokoliv pozitivního vyzdvihuje nálezy marginálních střípků kdysi obsáhlých děl a je snad sám přesvědčen, že jen jejich zničení nám je dochovalo. Je s podivem, že přestože kniha pojednává o zpěvu, tak ve skutečnosti zpěv samotný zaujímá jen velmi málo místa v knize. Možná by bylo lepší, kdyby autor pojal své dílo jako obranu husitského pojetí kultury a zpěv uváděl jen jako příklad. V tomto jistě hraje značnou skutečnost i právě dosti komplikovaná osobnost Zdeňka Nejedlého, který každou látku, jež zpracovával, musel pojmut do nejmenších možných detailů i za tu cenu, že v obrovském množství často balastních informací zanikla samotná podstata tématu. Na tomto místě se ještě musím zmínit o jedné věci. Je smutné, když se autor nedokáže odpoutat od svého vcítění se do mentality člověka počátku 15. století a nechce si ani na chvíli připustit pohled na věc očima moderní doby. Sám mnohokrát opakuje, že hudba byla jedinou uměleckou oblastí (když pomineme zcela okrajovou záležitost malířství na pavézách a praporcích), ve které husité přišli s něčím

novým. Snaží se toto málo pozvednout na světovou úroveň, aby... aby proč vlastně? V době sestavování tohoto díla byla husitská myšlenka na vzestupu, který pokračoval až do obludné adorace v padesátých letech, kdy právě Nejedlý na postu ministra školství dotáhl představy o husitech do absurdních závěrů.

Po poměrně informačně bohatém úvodu následují kapitoly neméně nabitě fakty. Bohužel i zde je velké množství balastu a čtenář se zákonitě dostává do stavů, kdy neví, co vlastně čte. Popisuje se zde ještě rozvoj zpěvu nebo je to obhajoba Jakoubka ze Stříbra? Této osobnosti je věnováno hodně prostoru i přesto, že Mistr Jakoubek celou vahou své osobnosti odmítal jakýkoliv zpěv. Zde už se ani autor nesnaží na malicherných poznámkách najít nějaký Jakoubkův pozitivní vztah k umění obecně, protože si je vědom, že by to bylo marné. Proč jej tedy do svého díla tak rozsáhle zakomponoval? Představil nám jej, zkráceně řečeno, jako asketického teoretika, který sice byl velkým přínosem pro husitství jako celek, ale toto je záležitost, která se netýká tématu knihy a zbytečně odvádí pozornost jiným směrem. V podstatě se zde o zpěvu dovídáme pouze velmi okrajově v rámci dlouhých pasáží o liturgii a jejím vývoji. Zde končí první část knihy.

Následuje opět velmi podrobný popis liturgie táborské, jako nejradikálnější strany husitské. O zpěvu se zde opět mluví jen velmi okrajově a téměř vždy v souvislosti s jeho odmítáním. Z celého textu přímo čpí husitské odmítání jakékoliv nádhery a jejich nezpochybnitelná zbožnost založený na naprosté absenci obrazů, soch, knih, hudby, liturgických předmětů a vůbec všeho, co v očích těchto radikálních lidí odpoutává pozornost od Boha a naopak je dílem ďáblovým. Pokud mluvíme o husitském (a speciálně táborském) liturgickém ritu, tak nelze přímo říci, že vytvořili něco nového, ale spíše osekali na samou dřev celou křesťanskou liturgii. Jejich snaha po maximálním soustředění se na myšlenky patřící Bohu bez vnějšího rozptylování zde skutečně dosáhla vrcholu a takříkajíc dokonalosti. Tato část knihy je pravděpodobně nejvíce problematická, neboť více připomíná spis teologický než historický. Dlouhé pasáže o názorech jednotlivých táborských kněží na podstatu náboženství, dopodrobna rozepsané popisy táborských mší a další a další odstavce čtenář musí „přelouskat“, aby se na samém závěru dověděl, že „táborská mše nemá v sobě žádný zpěv“. Možná by stačilo, aby si autor ponechal celou tuto část svého díla do pojednání o husitské liturgii a zde se spokojil s touto jednou větou.

V tuto chvíli za sebou máme dvě třetiny knihy. Bohužel jsme se zatím nesetkali ani s jednou husitskou písní. To je velmi tristní bilance u spisu, kde by člověk čekal, že bude písněmi

přímo nabit. Naštěstí se v tuto chvíli karta obrací a to v rozsáhlém rozboru života a díla kněze Jana Čapka. Zde se nám ukazuje postupný ústup i těch nejradikálnějších od absolutního odmítání zpěvu. Jan Čapek byl bezesporu dobrým husitou v tehdejší smyslu slova, ale současně připouští zpěv a píseň jako součást liturgie. I v této fázi sice pokračuje odmítání zpěvu necírkevního jako marnivého, prostopášného a hříšného, ale konečně má čtenář dojem, že čte to, co očekával. V této fázi se nám dostává možnosti seznámit se s celou řadou duchovních písní husitských včetně jejich notových záznamů. Zde vysoce oceňuji, že se autor dokázal částečně oprostít od snahy podrobně rozebírat všechny vlivy, které způsobily změnu pohledu husitů na církevní zpěv a vybírá pouze ty nejpodstatnější.

Podle mého názoru nejzajímavější a v širokých vrstvách nejznámější forma husitské písně – píseň bojová – přichází na řadu až v samém závěru knihy. Zde je na místě konstatovat, že stálo za to zachovat trpělivost a pečlivě číst až sem. Znalost husitské hudby v laické, ale částečně i odborné veřejnosti končí u chorálu „Ktož jsú boží bojovníci“, což je dozajista škoda, protože i ostatní bojové písně pozvedající morálku vojska jsou neméně zajímavé a dozajista byly ve své době podobně „úspěšné“. Na tomto příkladu můžeme nádherně dokumentovat postupný ústup od počátečního úplného odmítání, přes pozvolné uvolnění v oblasti liturgie, až po vrchol v tomto navrácení se písně k původnímu významu. Najednou už není nástrojem ďábovým, ale naopak boží podporou ve spravedlivém boji. Úplným závěrem knihy je pak krátké pojednání o odpadlických skupinách – pikartech a adamitech, jež však nemá většího významu, protože s jejich odmítnutím mše pochopitelně souviselo i odmítnutí zpěvu.

Závěr:

Autor se velmi hluboce zabral do poměrně málo propracované látky, která by svým rozsahem sváděla k mnohem kratšímu pojednání. Výhodou Nejedlého obšírného výkladu je, že i člověk neznalý poměrů a souvislostí získá dostatečný přehled, aby pochopil poměrně složitý vývoj v náhledu husitství na píseň. Ano, autor není vždy zcela objektivní a své závěry činí s vědomím, že je přímo jeho vlasteneckou povinností obhajovat husitství. Pokud se čtenář oprostí od nadbytečných údajů, je mu tento spis velmi dobrou pomůckou pro zpracování látky husitství v kterékoliv době. Je potřebné vysoce ocenit přehledné rejstříky (vč. samostatného

rejstříku textů a nápěvů) jakož i nepopíratelnou snahu autorovu na maximální shromáždění materiálu. Jakkoliv může nezaujatý čtenář Nejedlému vyčíst jeho místy podivné výstupy, tak mu rozhodně nelze upřít, že pro probádání dějin husitského zpěvu učinil maximum.